



Utbildningsnämnden

Yttrande

Utbildningsnämnden

Dnr: 24UN179-2327

Handläggare:

2025-01-21

Susanne Haga

Yttrande över e-petition Vegansk kost i förskola och skola

Inledning

En e-petition gällande vegansk kost i förskola och skola har lyfts fram för behandling av utbildningsnämnden. E-petitionen har nummer 302052.

E-petitionären uppger att Kost & Näring har släppt nya nationella rekommendationer om specialkost i förskola och skola. Rekommendationen, efter noggranna överväganden, är att vegansk mat ska erbjudas alla individer som önskar det om intyg från vårdnadshavare eller myndig elev ges in. E-petitionären uppger att Livsmedelsverket har välkomnat rekommendationerna som överensstämmer väl med Livsmedelsverkets rekommendationer när det gäller vegansk mat. E-petitionären föreslår att detta ska gälla i Gävle kommun.

Yttrande från Utbildning Gävle

Valet att äta veganskt räknas som en anpassad måltid. Andra exempel på anpassade måltider är glutenfri kost utan fastställd celiakidiagnos, LCHF-kost, mat utan E-nummer samt mat med endast svenskt kött och kyckling. Dessa anpassningar av etiska och övriga skäl grundar sig i första hand i personlig övertygelse och är som regel

självvordinerade.¹ Diskrimineringslagstiftningen ger inget stöd för denna typ av preferenser.

Av de olika typerna av anpassade måltider rekommenderar Branschföreningen Kost & Näring² att den anpassade måltiden vegansk mat som huvudregel ska erbjudas alla individer som önskar det.

Kost & Näring konstaterar dock att det finns skillnader mellan måltidsverksamheter i fråga om bland annat resurser, kompetens och eventuell användning av berikade livsmedel och att eftersom flera näringsrika, helt växtbaserade livsmedel, av allergiskäl inte får användas i köken så innebär ett erbjudande om vegansk mat inte per automatik att måltidsverksamheten kan garantera näringsriktigheten.

Då det är svårt att garantera näringsriktigheten i den veganska maten framhålls att intyg från vårdnadshavare eller myndig elev ska lämnas in. Vårdnadshavare och elev ska informeras om att ansvaret ytterst är deras och inte förskolans/skolans för att övriga måltider innehåller kosttillskott och berikade livsmedel i sådan utsträckning att ett tillräckligt totalt näringsintag säkerställs.

De nordiska näringsrekommendationerna (NNR) är de officiella näringsrekommendationerna i Sverige. De ligger till grund för Livsmedelsverkets generella kostråd och bör enligt Livsmedelsverket användas som utgångspunkt vid planering av måltiderna i skolan. I de nordiska näringsrekommendationerna (NNR) fastställs att det vid en kosthållning som är övervägande eller helt växtbaserad, så som vegansk kost, krävs lösningar utöver kostråd i form av livsmedelsberikning och kosttillskott för att säkerställa näringstillräcklighet.

Livsmedelsverket framhåller i sina nationella riktlinjer för måltider i skolan att vid servering av endast vegansk mat, då animaliska livsmedel helt utesluts, krävs goda

¹ Enligt Kost & Närings nationella rekommendationer för hantering av specialkost och anpassade måltider i förskola och skola (2023).

² Branschföreningen för måltidschefer och andra yrkesgrupper som leder offentliga måltidsverksamheter inom kommuner och regioner.

kunskaper om mat och näringsämnen, noggrann planering och att berikade livsmedel används. Även kosttillskott kan behövas. Vegansk mat innehåller ofta mindre energi, protein, järn, kalcium, riboflavin (B2), och D-vitamin, samt innebär ofta större portionsstorlekar än en meny med animalier. Vitamin B12 finns endast i animaliska livsmedel därför behövs berikade produkter eller kosttillskott. Vegetabiliska alternativ till mjölk, exempelvis havre- eller sojadryck, bör vara berikade med kalcium, selen, riboflavin (B2), vitamin B12 och D-vitamin. Livsmedelsverket framhåller, liksom Kost & Näring, att om skolan serverar vegansk mat är det viktigt att ha en bra dialog med vårdnadshavaren och eleven och vara tydlig med att det är vårdnadshavaren/eleven, och inte skolan, som ansvarar för att maten kompletteras med kosttillskott.

När det gäller förskolan så avråder inte Livsmedelsverket från att servera vegansk mat om förskolan har den kompetens och de resurser som krävs för att servera en väl planerad vegansk meny. Man uppger dock även här att det är viktigt att ha en bra dialog med vårdnadshavaren och vara tydlig med att det är vårdnadshavaren, och inte förskolan, som ansvarar för att maten kompletteras med kosttillskott.

Enligt Rikshandboken i barnhälsovård kan en växtbaserad kost passa alla åldrar men inte alltid alla individer utan att det kan för en del barn till och med vara direkt olämpligt. Det kan röra sig om barn med extra stort energi- och näringsbehov till exempel bland barn som är för tidigt födda, har otillräcklig tillväxt, har födoämnesallergier och/eller är selektiva i sitt matval. För dessa barn kan en helt växtbaserad kost vara otillräcklig.³

Kost & Näring uppger att växtbaserade måltider ofta kan innebära volymmässigt stora portioner, vilket kan göra det svårt att få i sig tillräckligt med energi. Detta gäller i högre grad för yngre barn. Vidare konstateras att det inom förskolans och skolans verksamheter inte får förekomma nötter, mandel, jordnötter eller sesamfrön och att detta är livsmedel som ofta förespråkas som ingredienser i växtbaserade måltider.

³ Uppgifter från Rikshandboken i barnhälsovård. Rikshandboken i barnhälsovård är ett nationellt metod- och kunskapsstöd för professionen. Denna handbok hänvisas till i Kost & Närings nationella rekommendationer.

Livsmedelsverket framhåller att det inte finns reglerat i någon nationell lag eller riktlinje vilka typer av kosten eller kosthållningar som förskolan är skyldig att servera, exempelvis vegansk mat, utan att det är upp till huvudmannen att själv bestämma vad man serverar för slags mat i förskolan. Detta kan till exempel bero på tillgängliga resurser (både personal, tid och ekonomi), kompetens och kunskap hos kökspersonalen eller politiska beslut och riktlinjer.

Lagstiftning och styrande dokument

Enligt Skolverkets allmänna råd för förskolan ska förskolan servera varierade och näringsriktiga måltider jämnt fördelade över dagen. Måltiderna är en del av omsorgen om barnen.

Enligt skollagen ska elever i grundskola och anpassad grundskola utan kostnad erbjudas näringsriktiga skolmåltider. Regeringen har ansett att det inte är möjligt att närmare föreskriva i lagen vad skolmåltiderna ska innehålla och har i stället framhållit att de officiella näringsrekommendationerna i Sverige bör vara en utgångspunkt vid bedömningen av vad som är en näringsriktig måltid. Det är huvudmannen som beslutar om vilken mat som ska serveras och hur serveringen ska gå till.

I gymnasieskola och anpassad gymnasieskola finns det inget krav på att det ska serveras skolmåltider.

Gävle kommun har en kostpolicy som gäller för kommunens alla verksamheter som planerar, tillagar och serverar måltider. Enligt kostpolicyn erbjuds alltid vegetarisk kost som en del av den ordinarie menyn, religionskost erbjuds inte och specialkost erbjuds endast till de som av medicinska skäl inte kan äta ordinarie kost. Vidare gäller att den mat som serveras i kommunens verksamheter ska vara näringsrik med en god variation av livsmedel och maträtter. Maten som serveras till barn, elever och äldre ska följa Livsmedelsverkets och Socialstyrelsens rekommendationer för näringsinnehåll. På grund av allergier får det i förskolan och skolans verksamheter inte förekomma nötter, mandel, jordnötter och sesamfrö.

Utöver den övergripande kostpolicy har utbildningsnämnden fattat beslut om riktlinjer för specialkost och personlig kost (egen matsedel) inom Utbildning Gävle. Målet med riktlinjerna är bland annat att tydliggöra vilka olika behov och önskemål som ska tillgodoses vid beställning av måltider. Enligt Utbildning Gävles riktlinjer för specialkost och personlig kost tillhandahålls inte särskild vegankost inom grundskoleutbildningen.

Den kost som serveras på de kommunala skolorna regleras genom avtal med kostleverantören. Man följer Livsmedelsverkets nationella riktlinjer för måltider i skolan avseende energi- och näringsinnehåll och utgår från de Nordiska näringsrekommendationerna. Matsedlarna är energi- och näringsberäknade.

Även i förskolan serveras mat som uppfyller skollagens krav på näringsriktiga måltider. I ungefär hälften av de kommunala förskolorna ansvarar en extern leverantör för måltiderna. Övriga förskolor har tillagningskök med egen kock.

Utifrån skollagens krav på näringsriktighet och allmänna råd för förskolan, Gävle kommuns kostpolicy och de riktlinjer för specialkost och egen kost som utbildningsnämnden fattat beslut om tillhandahålls, som nämnts, inte särskild vegankost inom förskole- eller grundskoleutbildningen. Skollagen ställer inget krav på att det ska serveras skolmåltider i de frivilliga skolformerna gymnasieskola och anpassad gymnasieskola. I dessa skolformer erbjuder Gävle kommun möjlighet för eleverna i de kommunala skolorna att beställa vegankost.

Sammantagen bedömning

Enligt Skolverkets allmänna råd för förskolan ska förskolan servera varierade och näringsriktiga måltider. Enligt skollagen ska elever i grundskola och anpassad grundskola erbjudas näringsriktiga skolmåltider. Det finns alltså krav på näringsriktiga måltider i allmänna råd och skollag. Därutöver finns styrande dokument för kost inom Gävle kommun och Utbildning Gävle. Enligt Utbildning Gävles riktlinjer tillhandahålls inte vegansk mat inom grundskoleutbildning.

Därutöver konstateras att det framgår av Nationella näringsrekommendationer, Livsmedelsverket, Kost & Näring samt Rikshandboken i barnhälsovård att det krävs goda kunskaper, noggrann planering, berikade livsmedel och tillskott av åtminstone vitamin B 12 och D-vitamin för att vegansk mat ska vara näringsriktig.

Utifrån detta gör Utbildning Gävle bedömningen att vegansk mat inte bör införas i förskola, grundskola eller anpassad grundskola. I gymnasieskola och anpassad gymnasieskola finns redan i dag möjlighet att beställa vegansk mat.